

POSUDEK VEDOUCÍHO BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jana Sedláková: Vyčerpáva vedomie podstatu myslenia? Význam pojmu „cogitare“ u Descarta

Jan Palkoska, Ph.D.

Obsah a celková charakteristika

Jana Sedláková (dále autorka) si jako téma své bakalářské práce zvolila problematiku, která se v českém kontextu nedávno stala předmětem plodné a významné diskuse mezi předními českými descartovskými badateli (J. Hillem, T. Marvanem a P. Glombíčkem) – totiž otázku určení a interpretace významu Descartova termínu „*cogitare*“. Autorčiným deklarovaným rámcovým cílem je v návaznosti (zčásti polemické) na články uvedených badatelů kriticky prověřit a zhodnotit několik možných odpovědí na danou otázku ve světle implikací některých důležitých doktrínálních momentů Descartovy filosofie (koncepce snu, přirozenosti a sebereflexe, analýza smyslového vnímání a emocí, pojetí Já jako substance) a tím „uviezt čitateľa do problematiky poskytnutím mnohých otázok a problematických miest pri jednotlivých interpretáciach“ (s. 6). Hlavním nosným motivem práce je povýtce negativní teze, spočívající v odmítnutí nebo přinejmenším problematizaci tzv. ortodoxního čtení (které je velice vlivné především v anglosaském prostředí), podle něžž je Descartovo „*cogitare*“ víceméně synonymní se soudobým „být si vědom“. Pokud jde o pozitivní stanoviska, převážná většina závěrů (jakkoli jsou reflektovaně provizorní) prozrazuje autorčiny sympatie vůči tzv. intelektualistickému stanovisku k významu Descartova „*cogitare*“, jež představil a hájí J. Hill a podle něžž „*cogitare*“ znamená zhruba tolik co „vykonávat akty intelektuální povahy“, přičemž tyto akty jsou identifikovány s akty souzení.

Předložená práce je celkově charakterizována sympatickou snahou o navázání na aktuální a živou diskusi a o její další prohloubení, resp. rozvinutí. Přestože je autorka dosti závislá na pojmových rámcích zdrojových sekundárních textů (což ovšem vzhledem ke komplexnosti a náročnosti tématu nepředstavuje na bakalářské úrovni problém), lze v práci nalézt některé původní a podnětné vhledy; za vyzdvižení takto stojí především autorčin pokus zhodnotit konkurenční interpretace ve světle Descartovy koncepce snu (srv. zejména oddíl 6) a rovněž poměrně přesvědčivě doložený závěr, že „[v]elkou výhodou alternativních [totiž vůči ortodoxnímu čtení – J.P.] interpretací je ich dôraz na aktivitu“ (s. 47). Ke kladným rysům práce lze řadit i skutečnost, že autorka pracuje se širokou škálou Descartových textů, jejichž relevantní úseky dobře ovládá. Úspěšně tak vzdoruje pokušení (kterému se výše uvedení badatelé tak docela nevyhnuli) vycházet primárně z Descartových *Meditací* a ostatní texty (především *Principy* a *Vášně duše*) využívat víceméně jen jako zdroje potvrzování nebo vyvracení interpretací odvozených z *Meditací*. Práce dále dokládá, že autorka zvládla elementární zásady sepisování rozsáhlejšího odborného textu na poli dějin filosofie jak po metodologické, tak po obsahové stránce. Jazyková úroveň práce je obstojná, text vykazuje jen přijatelné množství překlepů (jsou vyznačeny v textu) a po formální stránce je vše v pořádku. Rozsah uplatněné sekundární literatury není nikterak ohromující, pro úroveň bakalářské práce však postačuje.

Kritika

Svoji kritiku omezím jen na několik podstatnějších bodů.

(1) Za největší slabinu předložené práce považuji jistou kompoziční roztříštěnost a jistou výkladovou nedotaženost. Je pravda, že autorka v *Úvodu* deklaruje, že „[v]zhľadom ku komplexnosti danej témy a kontroverznosti názorov na ňu nie je metodikou práce viesť jednu jasnú odpoveď, čím je myslenie“ (s. 5). To nicméně autorku nezprošťuje závazku strukturovat výklad tak, aby čtenáři zůstávalo zřejmé, proč má v danou chvíli výklad právě takový a ne jiný obsah a podobu a jakým způsobem jsou motivy, které autorka pouze nadhazuje, využity v pozdějších fázích výkladu. Domnívám se, že v tomto směru má práce značné rezervy. Nejcitelnější se tento nedostatek projevuje při začlenění oddílu 4 do celkové struktury výkladu. Autorka v tomto oddílu podává velmi selektivní shrnutí jednotlivých *Meditací* „za účelom zasadenia do kontextu niekoľkých bodov a tém, ktorým sa [bude] venovať v práci neskôr“ (s. 19); mám nicméně jednak za to, že zdaleka ne všechny zdůrazněné motivy se později v práci skutečně uplatní, a jednak je pro čtenáře velice obtížné postřehnout, resp. zpětně detekovat, jak přesně vstupují do hry i ty motivy, které se v dalším výkladu podle všeho uplatňují. Zůstává tak otázkou, zda by nebylo lépe oddíl 4 zrušit a jednotlivé motivy, které se v něm uvádějí na scénu, prezentovat s příslušným odkazem vždy až tehdy, když je autorka bezprostředně uplatňuje. Podobný problém se v menším měřítku objevuje také v oddílu 5. Autorka zde na s. 42, odst. 2 formuluje tři otázky týkající se Descartovy koncepce snu, ovšem v dalším výkladu se nakolik dohlížím věnuje pouze poslední z nich. Nepodařilo se mi postřehnout, zda a jak jsou traktovány i předešlé dvě otázky: snad ve velmi krátké pasáži na s. 43, poslední řádek – s. 44, odst. 1? Konečně autorka v *Úvodu* deklaruje se slibnou průrazností, že složkou jednoho z jejích hlavních cílů je „postupné vyličenie problematiky významu „vedomia“, ktoré je buď príliš konfúzne alebo zbytočné“ (s. 6). Z celé práce se mi však nedaří vyčíst, v jakém přesně smyslu platí, že „vědomí“ (jak se uplatňuje v „ortodoxním čtení“) je buď konfúzní nebo zbytečný pojem.

(2) Domnívám se, že třetí bod autorčiny argumentace proti „ortodoxnímu čtení“ (s. 13, odst. 3 – s. 15, odst. 2) znamená naprostý nezdar. Pokud jde o autorčino vypořádání se s první strategií, která se podle autorky naskýtá zastánci „ortodoxního čtení“ tváří v tvář palčivé otázky, jak lze v rámci takového čtení vysvětlit fakticky běžně uplatňovaný fenomenální rozdíl mezi sněním a bděním (s. 14, odst. 2), domnívám se, že autorčin argument spočívá na směšování „být si vědom x -u“ a „být si vědom statutu x -u s ohledem na původ x -u“ (kde „ x “ je proměnná za obsahy naší mysli a našeho vnímání; uvedené rozlišení mimochodem podle všeho koresponduje s rozlišením mezi „myšlením samotným“ a „reflexí myšlenky“, jehož se autorka sama dovolává na s. 17, odst. 2). Rozlišování dvou druhů vědomí, k němuž by se ortodoxní čtenář mohl uchýlit, by (nakolik dohlížím) mělo být vedeno v rámci stavu označeného druhým a nikoli prvním výrazem; potom však rozdíl mezi dvěma druhy vědomí není nijak v konfliktu se zásadou rovnosti formální reality, o niž se autorka ve své argumentaci opírá – tento konflikt by vyvstal pouze tehdy, pokud by se rozdíl vedl v rámci stavu označeného prvním z uvedených výrazů. Pokud pak jde o autorčinou vypořádání se s druhou „ortodoxní“ strategií myšlenek vyššího řádu, nenahlížím, že by byl v pořádku způsob, jímž se autorka snaží odstartovat v „ortodoxní“ úvaze nekonečný regres: proč bychom se nemohli zastavit prostě u první metaúrovně (myšlenky vyššího řádu), která k požadovanému vysvětlení postačuje? Autorka pravděpodobně předpokládá, že takové zablokování regrese by bylo *ad hoc*; mně se však zdá, že výtka *ad hoc* postupu se dá přinejmenším stejně dobře uplatnit právě i na její vlastní postup.

(3) Autorka ve své jinak originální a podnětné argumentaci hodně staví na postulátu, že "[n]ajzásadnejším na klame sna (...) je to, (...) že nie sme schopní reflexie našich vlastných procesov, tj. sebareflexie" (s. 20). Není tomu ale spíše tak, že sebareflexi provádíme - jakožto myslící substance - vždy, že však interpretace, kterou sebareflexe obnáší, je v případě snu vždy podstatně mylná? Autorka tuto alternativu sice implicitně odmítá, mám však za to, že vzhledem k jejímu vlastnímu výměru sebareflexe je toto odmítnutí velice neplusibilní. Pro

autorčinu následnou argumentaci na zbytku s. 20 je přitom toto dilema zásadní, protože uvedená argumentace je podle všeho skutečně vedena zamlčenou zásadou (jestliže si x uvědomuje, že soudí, pak x ví, že/zda je daný soud správný); a tato zásada je samozřejmě vysoce neplausibilní.

Hodnocení

Práci celkově považuji za zdařilou a představující příslib do budoucna. Její slabší momenty je zřejmě třeba přičítat především překážkám, které klade samo náročné a komplexní téma. Předloženou práci proto jednoznačně *doporučuji k obhajobě* a vzhledem k uvedeným nedostatkům ji předběžně navrhuji hodnotit známkou *velmi dobře*.

V Praze dne 2. 9. 2013

Jan Palkoska, Ph.D.